

LETNI OBRAČUN VEVŠKIH GODBENIKOV

Mesec februar je mesec občnih zborov društev in drugih interesnih skupin in mesec obračunov dela v preteklem letu. Takrat se pregleda delo, ki je bilo opravljeno in možnosti, ki so jih zanj imela društva in dela načrte za prihodnost. Konec meseca je imela svoj občni zbor tudi godba iz Vevče.

Orkester je v letu 1992 štel 96 članov. To je največ, odkar orkester obstaja. Za tako velik orkester je potrebna dobra uglašenost ne samo kar zadeva igranje, temveč tudi da dobro funkcionira. Da godba dobro »funkcionira«, je bilo videti tudi iz poročila, ki sta ga podala vsestranski predsednik Jože Meden in predsednik strokovnega odbora Viktor Kresnik. Za eno in drugo je potrebno veliko prizadevnosti, odrekani in tudi trme. Le tako jim je uspelo razveseljati Slovence in Slovenijo predstavljati v tujini. Žal pa je prireditev, na katerih bi nastopil vevški pihalni orkester, v naši občini izredno malo, kot da se ne zavedamo kako kvaliteten orkester imamo. To znajo ceniti drugje, v Avstriji, Nemčiji, Italiji, na Madžarskem in povsod tam, kjer so v preteklem letu gostovali.

V letu 1992 je imel orkester 98 vaj in 60 nastopov. Vse skupaj to pomeni prek 500 ur na leto. Imeli so 18 koncertov in promenade koncertov, devet proslav, dvakrat so igrali na športnih prireditvah, devetkrat na kulturno-turističnih prireditvah, imeli so

dve tonski snemanji, nastopili so na štirih zborovanih političnih strank, na sedmih družabnih srečanjih in na devetih žalnih komemoracijah in obredih.

Nastopili so v Cankarjevem domu ob 80-letnici mojstra Bojana Adamiča, v veliki dvorani Slovenske filharmonije, gostovali v tujini, sodelovali na srečanju pihalnih orkestrów ljubljanske regije, imeli novoletni koncert in igrali na svečanostih, ki jih je imela Teritorialna obramba Slovenije. Veliko dela in veliko odpovedovanja.

Omenili so tudi strokovno delo in izobrazbo, ki jo imajo člani orkestra in sega v sam vrh tovrstne izobrazbe, a po zatrditvi Viktorja Kresnika ni dovolj izkoriščena.

Vsekakor pomeni biti član Papirniškega pihalnega orkestra Vevče, da si velik entuziast in velik ljubitelj tovrstne glasbe. Brez tega člani orkestra v njem ne bi sodelovali po dvajset, trideset in več let, se odpovedovali zasebnemu in družinskemu življenju in ob tem imeli sitnosti še na delovnem mestu. Se tega zavedamo, ko jih

poslušamo in gledamo?

Občni zbor se je za dosedanje delo zahvalil tako predsedniku Jožetu Medenu, podpredsedniku Alešu Babniku, predsedniku strokovnega odbora Viktorju Kresniku in dirigentu

Jožetu Hriberšku kot tudi drugim z željo, da v orkestru še naprej sodelujejo. Novi upravni odbor, ki je bil izvoljen na tem zboru je ostal skoraj nespremenjen, to pa je poročilo za nadaljnje kakovostno delo. Najbolj

STUDENEC...

Pri opisu krajev v naši občini smo se v prejšnjih številkah Naše skupnosti zadržali na desni strani Ljubljane, v prihodnjih pa bomo skušali napraviti zgodovinski oris krajev na njeni levi strani. To bo precej težje, saj so se ti po II. svetovni vojni razvijali dosti hitreje in intenzivneje. Danes imajo značilno prednostno naravo in ne vaške, kot je bilo še pred tridesetimi in več leti. Z razvojem se je spreminjala demografska sestava prebivalstva, spremenila se je njihova urbanistična ureditev. Tam, kjer so še pred desetletji bili njive, travniki in gmajne, so danes stanovanjski bloki in nova naselja.

Studencu je bilo s tem prizaneseno, čeprav je tik ob robu mesta, je ohranil podobo vasi, saj se stiska med nekdanjo pristavo živalskega vrta, sedanjo umobolnico in železnico, kjer je pre malo prostora za urbani razvoj.

Kraj z imenom Studenec ali Kaltenbrunn, kot so pisali vse do sredine 19. stoletja, se omenja že dokaj zgodaj v zvezi s faro sv. Petra v Ljubljani, kamor je Studenec sodil, pa tudi v zvezi s kronskimi podelitvami (1058-1062) ter s svobodniki - kosezi, ki so oni bili vse do 14. stoletja, ko so tudi oni postali podložniki.

Lastniki vasi Studenec in posameznih podložnikov (kmetij-hub) so bili različni, večinoma iz Ljubljane. Tako je zemlja pripadala škofijskim in vicedomskimi posestvom, župnijskemu uradu sv. Petra, deželnemu glavarstvu pa tudi bratovščinam, ki so izhajale iz cehov.

Studenec je tesno povezan z gradom Fužine (Kaltenbrunn), čeprav ta nekako sodi k vasi Fužine in ima domače ime po njej in ne po Studencu.

Lastniki gradu so večino posestev imeli na desnem bregu Ljubljane, v Hrušici, Dobrunjah, Zadvoru in drugod, na Fužinah pa so bili industrijski obrati - mlinci, steklarna, obrata za izdelovanje barvil in železa ter drugo. Grad Fužine je dal leta 1525 zgraditi ljubljanski župan Vid Khisel za potrebe deželnih stanov. Leta 1568 ga je kupil baron Janez Khisel, ki pa ga je že leta 1583 dal v zakup Lenartu Merhariču. Grad s svojimi lastniki ni imel preveč sreče in je pogosto prehajal iz rok v roke, dokler ga ni na dražbi leta 1825 za 42.000 goldinarjev kupil tedaj največji kranjski gospodarstvenik Fidelis Trpinc. Ta graščina je po njegovi smrti prešla na njegove hčere in na ime Baumgartner. Leta 1920 ga je odkupila Papirnica Vevče in v njem uredila stanovanja. Leta 1989 ga je občina Ljubljana Moste-Polje začela obnavljati; zdaj je v njem stalna Plečnikova razstava, urejajo pa tudi druge prostore in lokale, ki bodo grad poživili in ga potegnili iz anonimnosti. Omenimo, da so bile v gradu zlasti za časa grofa Trpince in družine Baumgartner dragocene zbirke slik domačih in tujih slikarjev, ponašal pa se je tudi z bogato urejeno notranjostjo.

V bližini gradu je od leta 1881 umo-

bolnica. Kraj, kjer je danes ta ustanova, se kot dvorec »Zverinjak« omenja že leta 1524 v zapuščini barona Jošta, Jožefa Moscona. Leta 1685 je kot lastnik pristave (v zapiskih je večkrat uporabljen ta izraz), omenjena rodbina Ausperg; kot zadnji leta 1808 knez Viljem I. Ausperg, ki ga je tega leta prodal ljubljanskemu trgovcu Francu Ksaverju Domianu za 14.000 goldinarjev. Lastniki so se tudi pozneje pogosto menjavali, dokler ga niso leta 1875 na prigovarjanje zdravnika dr. Karla Bleiweisa od Valentina Krisperja odkupili Kranjski deželni stanovi in v njem leta 1881 ustanovili deželno bolnišnico za umobolne kot eno od prvih tovrstnih bolnic v Avstro-Ogrski.

Trškanovo gospodarsko poslopje na Studencu je še ohranilo vse značilnosti kmečke arhitekture iz konca 19. stoletja. (Foto: Edo Svetek)

Na račun umobolnih - kot zanimivost povejmo, da so bili ti med obema vojnama zaradi prepoznavnosti oblečeni v rdeče in modre površnike - je v okolici vedno krožilo veliko šal in govoric. Med drugim so ljudje vedeli povedati, da v bolnišnici niso samo bolniki, ampak tudi zdravi ljudje, nezakonski otroci, ki so jih sem odlagali plemiči in bogataši, da ne bi dedovali po njih. Med njimi je bil dolga leta najbolj znan Zepel, ki je tu živel še dolgo po drugi svetovni vojni in dočkal visoko starost. Veliko bolnikov,

ki niso bili zelo prizadeti, je hodilo h kmetom na Studenec in Slape delat, da so imeli za kakšen »šnops« ali priboljšek. V bolnici je več let skrbel za družni blagor nekoč zelo brani pisatelj Janez Jalen, pa tudi slovenski pisatelj F. S. Finžgar. Tu je umrl tudi znani slovenski slikar Jožef Petkovšek.

V bolnišnici so delali priznani slovenski psihiatri, npr. dr. Karel Bleiweis, dr. Janez Kanoni, pisatelj in publicist primarij dr. Bogomir Magajna, prof. dr. Lev Milčinski, dr. Alfred Šerko in drugi, ki so slovensko psihiatrijo povzdignili v sam svetovni vrh, bolnico je dvakrat obiskal tudi avstrijski cesar Franc Jožef.

Ob cesti, ki s Fužin pelje v umobolnico, levo od vhoda stoji spomenik, posvečen umrlim Napoleonovim vojakom, ki so se zdravili v fužinskem gradu v času francoske okupacije. Ob tem je zanimivo, da spomenik stoji precej daleč stran od parka, v katerem so še pred prvo svetovno vojno otroci s Studenca prižigali sveče in kjer so pravili, da so pokopani Napoleonovi vojaki.

V zidu, ki obkroža bolnico, je vzdana plošča, ki spominja na letalsko nesrečo, ko se je trimotorno letalo Ferman - F-306 na poti v Sušak 12. 9. 1933 zrušilo in pod seboj pokopalo osem oseb. To je bila prva civilna nesreča v slovenskem letalstvu.

znamenja in božje poti.

Kmetje so imeli svoje njive in travnike severno od vasi, na območju, kjer sta danes železnica in del industrijske cone. Tam so leta 1933 zgradili letališče, ki je ostalo tu vse do leta 1962 in se je imenoval letališče Polje, čeprav je ležalo na oljih vaščanov s Studenca, s Sneberij, Tomačevega in drugih. Veliko pred tem so bila tu vojaška vežbališča in marsikateri vojak kranjskega 17. pešpolka je tu okušal radosti vojaškega eksicirja.

S teh travnikov je 6. junija 1911 poskušalo poleteti prvo letalo na Kranjskem; pilotiral ga je Albert Lettis. Ljudje so se tega poskusa spominjali kot pristrizene race, ki je hotela poleteti, pa je le skakljala. In res se je to letalo dvignilo le kakih šest metrov, poletelo par deset metrov in pristalo na tleh. Šele drugi let, ki ga je leta 1912 opravil pilot Ivan Vidmar, je bil pravi polet, saj je letalo ostalo v zraku nekako deset minut in večkrat zaokrožilo nad radovedno množico in otročadjo iz okoliških vasi.

Studenec je dobil ime po studencih, ki jih je tu, na pobočjih pod sedanjo cesto, res veliko izviralo. Še dolgo po drugi svetovni vojni je na levi strani ceste, kjer danes cesta z Zaloške zavije na most na Fužine, stal vodnjak na kolo. Ob tej cesti pa vse do mostu na Fužinah so nekdanje rastle murke, na katerih so se nabirali kokoni za svilo. Že cesar Karol VI. in Marija Terezija sta vzpodbujala gojenje murv na Kranjskem, leta 1841 pa si je za to začela prizadevati Kranjska kmetijska družba. Vrhunec je pridelovanje sviloprejkinih kokonov doseglo okoli leta 1860, ko je Kranjska pridelala okoli 70.000 kg kokonov. Zaradi boleznih kokonov in velike konkurenčnosti tujega trga se je to pozneje precej zmanjšalo in proti koncu preteklega stoletja pa popolnoma zamrlo. Nekaj murv se je ohranilo še po drugi svetovni vojni, ko so pri širjenju ceste tudi te podrli.

Naselje ob Zaloški cesti je še ohranilo podobo kmečke vasi. Kako trdno se je oklepalo starih običajev, pove ustno izročilo, ki pravi, da so v tej vasi še pred prvo svetovno vojno imeli vaške čuvaje s helebardami in leščerbami, ki so pazili na hiše tako pred požari kot pred zmikavti. Ob obhodih skozi vas so vpili in dajali znak, da je vse v redu in da ne gori. Vaščani so bili dostikrat jezni nanje, saj so jim s svojim vpitjem kratili spanec. Izkoriščali pa so svoje obhode tudi za vasovanje in marsikatera je komaj čakala, da pade noč, ker je z njo prišel tudi čuvaj pred ognjem.

Današnji kmetje, ki so trdni in kleni ljudje, prav tako kot njihovi predniki zalagajo ljubljanski trg s svojimi pridelki. Nekoč so Ljubljano zalagali tudi z mlekom (ohranjen je spisek izpred vojne, koliko so ga zvozili v Ljubljano), danes pa ga oddajajo v kmečko zadrugo. V vasi ni ne trgovine niti gostilne. Ni potrebno, saj jih

prizadevnim so podelili diplome in praktična darila, poslovali pa so se tudi od Jožeta Medena, ki je v orkestru igral 37 let.

Občni zbor vevških glasbenikov sta pozdravila tudi predsednik IS SO Moste-Polje Brane Matjašec in predsednik Zveze kulturnih organizacij občine Moste-Polje Franc Gradišnik, oba z željo, da orkester še naprej razveseljuje Slovence in Slovenijo, pa tudi našo občino predstavlja v tujini. E. S.

ima okolica dovolj. Nekoč je na koncu vasi proti Polju stala vsem znana gostilna »Pri Jančetu«. Sem so pred prvo svetovno vojno zahajali peš ali pa z vlakom iz Ljubljane ljubljanski nemčurji, ki so imeli navado, da so ob prihodu v gostilno s klobuka sneli hrastov list (znak germanstva) in ga z nožem pribili na steno. To je bil izziv za domače fante. Če so si upali, so nož izdrli in oboje vrgli nemškutarjem na mizo. To je bil znak za pretep in dokazovanje slovenstva ali nemčurstva. Bilo pa je tudi obratno, odvžno od tega, koliko je katerih bilo. Ves pretep pa najbrž ni bil v veselje gostilničarju.

Ta gostilna pa je bila tedaj tudi kraj, kjer so se morali zbrati fantje, ko so dobili poziv na vojaški pregled. Pod vodstvom žandarjev so od tod odšli v Ljubljano. Tako zborovanje so vsakokrat v gostilni zalili z vinom in marsikateri je imel velike težave, da je v Ljubljano sploh prišel, kaj šele nato domov. Znan je primer iz leta 1912, ko so se fantje skupaj z žandarji tako opili, da sploh niso vedeli, zakaj gre. Josip Svetek iz Slap je vzel žandarju spisek nabornikov in ga uničil, kar je imelo za posledico, da nobeden od tistih nabornikov na vojno, ki je sledila čez dve leti, ni šel vse do leta 1917, ko so jih le našli in spravili na fronto. Takrat pa je bilo že več kot pol vojne za njimi.

Studenec pa je dal tudi dva pomembna moža. Viktorja Kocijančiča (1901-1944), zdravstvenega pisatelja in publicista, ter po vsej verjetnosti tu rojenega Gregorja Mačka (1670-1745), do tedaj in v tisti dobi največjega slovenskega gradbenika, ki je pomagal graditi ljubljansko stolnico, zgradil pa je tudi današnji Magistrat. Gradil je tudi cerkve in v slovenski gradbeni arhitekturi stoji tesno ob strani arhitektu Jožetu Plečniku.

Ljudje tu so marljivi, varčni in zagledani v prihodnost. Moti jih velik promet skozi vas, ki postaja vsak dan bolj nemogoč. Po vojni jim je bilo odvzeto veliko zemlje, veliko tudi zaradi železnice in stanovanjskih hiš, ki so bile tu zgrajene. Zemlje je vsak dan manj, oni pa so navezani nanjo kot otrok na mater. Sprašujejo se, kdaj bo kmet dobil veljavo glede na vse kar daje slovenski družbi in če to sploh kdo ceni. Drugače pa so veseli ljudje, radi potujejo in so sploh komunikativni. Kako tudi ne, ko pa je med njimi veliko branjev.

E. S.

